

UTBILDNING OCH POLITISK OPINION

MAGNUS HAGEVI

En människa gör några viktiga val i livet. Ett sådant val är vilken inriktning den egna utbildningen skall ha. Utbildningsinriktning berör utbildningens innehåll, vad en person lär sig när vederbörande studerar. Utbildningsinriktningen skiftar beroende på objektet för studierna. Innehållet i en utbildning är väsentligen annorlunda för någon som studerar klassiska språk än för en person som avser att bli civilingenjör. Det finns flera företeelser som gör valet av utbildningsinriktning intressant. Skillnaderna i utbildningarnas innehåll medför att vi söker oss till olika utbildningsinriktningar allt efter vårt intresse. Väl där så lär vi oss olika saker beroende på den utbildningsinriktning som vi valt. Under studietiden och därefter träffar vi och umgås med andra människor – både privat och i yrkeslivet – som till stor del har att göra med den utbildningsinriktning vi en gång i tiden valde.

Oavsett varför en person väljer utbildning med en viss inriktning ligger det oftast en förväntning om personlig förändring bakom valet. För den som skall välja inriktning på sin framtida utbildning är det viktigt att ställa frågan ”vad vill jag bli?” De flesta tänker sig nog att utbildningen skall förändra möjliga yrkesval. Samtidigt är utbildningsvalet en markering av ens personliga intresse; vad var och en vill lära sig mer om. Utbildningsvalet kan också röra grundläggande föreställningar om vem man är som person, den egna självuppfattningen: på vilket sätt man vill beskriva sig själv och vad eller vem man identifierar sig med.

Det är möjligt att utbildningsinriktningen inte bara inverkar på det vi först och främst tänkte på när studierna inleddes. Förutom saker som intresse, yrkeskarriär och bildning kan utbildningsinriktningen få betydelsefulla ”bieffekter”. En sådan effekt kan ha politiska implikationer. Är det inte möjligt att personer som utbildar sig till socialarbetare tenderar att uppfatta samhället annorlunda än civilekonomen? I så fall är det även möjligt att det finns ett samband mellan utbildningsinriktning och politiska åsikter.

Det är inte ovanligt att undersöka i vad mån utbildning inverkar på människors politiska beteende (Svensson och Togeby 1986:121; Holmberg 2000:71; Bjereld och Demker 2002:143-153). Vanligtvis uppmärksammas då utbildningsnivån, det vill säga att enskilda personers utbildning betraktas som olika i omfattning, specialisering och svårighetsgrad. Inom statsvetenskapen är dock betydelsen av utbildningens innehåll i det närmaste utforskat. När forskarna undersöker hög-, mellan- och lågutbildade negligeras nämligen de stora skillnader i utbildningens innehåll bland de människor som studerat på samma utbildningsnivå.

Tidigare har ingen undersökt om den svenska befolkningens utbildningsinriktning

påverkar deras politiska åsikter. I detta kapitel är avsikten att analysera om utbildningsinriktning har samband med politisk opinion bland befolkningen i Västra Götaland år 2001. Närmare bestämt analyseras om utbildningsinriktning har samband med vänster- och högerideologi samt partisympati.

Varför kan utbildningsinriktning påverka politik?

Vad gäller de som studerar inom respektive utbildningsinriktning kan följande tre faktorer ha politisk betydelse. För det första kan personer söka sig till en utbildningsinriktning på grund av sitt engagemang och intresse. Dessa personer kan då redan ha vissa egenskaper som är typiska för dem som delar detta intresse. För att söka sig till en utbildning med till exempel teknisk orientering bör personen i fråga ha ett intresse för dessa frågor. Sådana egenskaper kan också ha politiska implikationer. Det är mycket möjligt att dessa personer inte enbart har likartade intressen vad gäller utbildning, utan att de även sinsemellan kan inneha en till stor del överensstämmande samhällssyn som har betydelse för individens politiska uppfattningar. Detta kan då leda till ett samband mellan utbildningsinriktning och politisk opinion. Men om utbildningsinriktningen enbart samlar likasinnade efter deras eget intresse påverkar inte utbildningsinriktningen i sig politiska opinioner. Utbildningsinriktningen fungerar enbart som en slags samlingspunkt för vad som redan är färdigt och klart innan det att studierna påbörjades.

Tanken att människan väljer efter sitt intresse har stöd i rationalistiska teorier inom samhällsvetenskapen. Enligt rationalistiska teorier är människors preferenser i allt väsentligt konstanta. Utifrån dessa preferenser kan de rangordna valmöjligheter från mest åtråvärt till minst, varefter de väljer det mest åtråvärda som står till buds. Det är således inte omgivningen i form av utbildningsinriktning som påverkar den enskilde. Folk vet vilken utbildning de vill ha och vilken politik som passar dem. Utbildning, ny kunskap eller nya erfarenheter förändrar inte detta. Möjligtvis kan utbildningen ge bättre ekonomiska villkor för den enskilde, vilket kan förändra vad som gynnar egenintresset och därmed också modifiera partisympatierna: till exempel från partier som är för höga bidrag till partier som är för låga skatter (jfr Downs 1957). Men utbildningsinriktningen i sig förändrar enligt detta synsätt inte individens intresse. Ett eventuellt samband mellan utbildningsinriktning och politisk opinion visar i så fall bara att folk tenderar välja rationellt, vilket gör att människor med samma intressen och politiska åsikter brukar studera på liknande utbildningsinriktningar.

För det andra är det möjligt att utbildningsinriktningen i sig förmedlar en viss samhällssyn. Ett exempel i denna riktning är de experiment som har genomförts bland universitetsstudenter i USA. En stor del av den ekonomiska undervisningen utgår från antagandet att individen enbart agerar utifrån att maximera ett egoistiskt egenintresse. De studenter som inriktat sig mot en ekonomisk utbildning exponeras i större utsträckning än andra studenter för resonemang som bygger på detta

teoretiska antagande. Forskare har då undersökt om universitetsstudenter under sin utbildning förändrar sitt eget beteende och sina värderingar så att överensstämmelsen med den ekonomiska modellens antagande om egoism ökar. Detta har gjorts genom att jämföra ekonomistudenter med astronomistudenter. Det har då visat sig att ekonomistudenter tenderar att själva bli mer själviska och också uppfatta andra människor som mer själviska under utbildningens gång. I jämförelse med astronomistuderande var det betydligt fler bland de som studerade ekonomi vars beteende blev mer själviskt. Samma forskare har även analyserat olika grupper av ekonomistuderande och om deras beteende och värderingar förändras beroende på innehållet på ekonomiutbildningen. En grupp ekonomistuderande tog kurser som fokuserade ekonomiska modeller som tydligt och klart baserades på antagandet om människans egoistiska natur. En annan grupp av ekonomistudenter läste om den ekonomiska utvecklingen i kommunistiska Kina, en kurs som förvisso inte var lika starkt fokuserad på antagande om egoistisk nyttomaximering. Även nu blev resultatet det förväntade: bland de ekonomistudenter som läste kurser med stark knutning till antaganden om egoistisk nyttomaximering var andelen som uppvisade ökat själviskt beteende och uppfattande andra som mer själviska större än bland de ekonomistudenter som studerade den ekonomiska utvecklingen i Kina (Frank m fl 1993; se även Rothstein 1996:208). Undersökningen ger således stöd åt hypotesen att utbildningens innehåll påverkar både individens beteende och värderingar.

En ekonomisk utbildning kan även tänkas ha samband med politisk åsikt. Många ekonomiska teorier är stadigt förankrade i rationalistiska ansatser och tämligen svårförenliga med marxistiska analyser. Marxister kallar ibland nationalekonomi för ”en borgerlig vetenskap” och insinuerar därmed att nationalekonomer endast har borgerliga värderingar (Bonow 1932:11; Edquist 2002:142). Måhända kan såväl ekonomisk som andra utbildningsinriktningar påverka de studerande att se politiken med andra ögon?

Tanken att utbildningens innehåll förändrar en människas sätt att se och tolka samhället är förankrad i samhällsvetenskapliga teorier om kognitionens betydelse. Innehållet i en utbildning torde förändra individens kognition, det vill säga individens kunskap, tro och värderingar om den egna personen, sitt beteende och sin omgivning (Festinger 1957:3). Det finns ingen dominerande teori om hur individens kognition påverkar politik. De flesta teorierna om kognitiva processer och politik är begränsade i sin omfattning (Wald och Smidt 1993:33; Glynn m fl 1999:107-139). Ett undantag utgör teorier om kognitiva scheman.

Ett kognitivt schema är ett system som innehåller kunskap om skilda företeelser. Dessa används för att bearbeta den stora massa av komplicerad information som omger individen. Den kunskap som en individ tillgodogjort sig under en utbildning kan vara en betydelsefullt för innehållet i ett kognitivt schema. En sådan kognition används då som genvägar så att ny politisk informationen snabbt kan bearbetas.¹ Den nya informationen utvärderas genom att jämföra den med uppfattningar som

redan finns lagrade i hans eller hennes medvetande. På så sätt kan individen på relativt kort tid med minimal energiförlust bestämma sig för om den nya information ska lagras i dess medvetande och i så fall på vilket sätt den ska kategoriseras (Graber 1984; Kuklinski et al 1991:1341).

Personer med likartad utbildningsinriktning kan antas ha kognitiva scheman som liknar varandra. Dessa kan vägleda individen när han eller hon utformar sin politiska opinion genom att hjälpa individen sortera och reflektera över ny politisk information. Interaktionen mellan utbildningsinriktning och politisk opinion antas då vara av kognitiv art.

För det tredje kan en person under sin studietid (och även senare på arbetsplatsen) låta sig påverkas av studiekamraters (kollegors) politiska åsikter. Det kan vara så att personer som studerar på utbildningar vars innehåll liknar varandra också tenderar att upprätta sociala relationer med varandra i större omfattning än med andra. Inom ett sådant socialt sammanhang kan personer upparbeta politiska åsikter som är typiska för gruppen och som skiljer sig från åsikter i andra grupper.

Att sociala relationer inverkar på individens politiska åsikter är en huvudlinje i den statsvetenskapliga klassikern *The People's Choice* som först publicerades år 1944. Där beskriver en grupp amerikanska forskare med sociologen Paul Lazarsfeld i spetsen hur folk med likartade sociala egenskaper också utvecklar relativt homogena åsikter som skiljer sig från andra grupper. De menar att personer som till exempel har en likartad utbildning också har en benägenhet att uppfatta politiken på ett speciellt sätt.

Det är flera processer som inverkar så att personer med en speciell utbildningsinriktning kan utveckla åsikter som är speciella för gruppen. Lazarsfelds forskargrupp nämner fyra processer som är intressanta att uppmärksamma i detta sammanhang. För det första menar de att stabilitet och intern harmoni eftersträvas hos individen. Individen tenderar att utsätta sig för politiska meddelanden vars innehåll överensstämmer med de egna åsikterna, medan samma person inte lyssnar till åsikter som vederbörande inte håller med om (jfr med kognitiva scheman ovan). På så vis uppfattas den politiska världen vara i harmoni med de egna åsikterna och den enskildes välbefinnande maximeras. För det andra hävdar de att individen strävar efter att ha politiska åsikter som liknar den omgivande gruppens åsikter. En sådan strävan efter harmonierande åsikter innebär att risken för konflikter och meningsskiljaktigheter med de andra personerna som tillhör samma grupp minskar. För det tredje förstärks dessa processer av kontakterna med den omgivande gruppen. Personerna i denna grupp delar likartade åsikter, vilket framkommer när de kommunicerar med varandra. På så sätt utsätter sig dessa personer för åsikter som är typiska för gruppen, medan andra åsikter har svårare att tränga fram. Det kan, för det fjärde, även finnas ett visst motstånd att avge åsikter som avviker från de övrigas i gruppen. Istället väljer individen att offentliggöra de åsikter som möter positiv respons i gruppen, medan avvikande åsikter inte nämns. På så sätt förstärks gruppens homogena miljö, trots att avvikande attityder existerar bland de som tillhör gruppen (Lazars-

feld m fl 1952:xii, xiv-xii, xx-xvi). I den mån folk tillhör grupper som tenderar att ha en snarlik utbildning, är det därmed möjligt att personer med samma utbildningsinriktning har politiska åsikter som liknar varandra.

Det är således möjligt att utbildningsinriktning kan inverka på politiska åsikter. Är det så i praktiken? Det är det denna fråga som skall analyseras i detta kapitel.

Utbildning och politik i forskningen

Varför utbildning påverkar individers politiska beteende och opinioner vet man inte. En del betonar utbildningens resursskapande och kunskapsmässiga betydelse för politiskt beteende (Svensson och Togeby 1986:121). Andra pekar på att utbildningens effekter på politiken snarare har sociala orsaker (Holmberg 2000:71).

Inom forskning om svenskt väljarbeteende har utbildningsinriktning aldrig analyserats. Däremot finns återkommande analyser angående utbildningsnivåns inverkan på partival och självplacering på vänster-högerskalan. I statsvetaren Sören Holmbergs senaste valforskningsrapport om valet 1998 konstaterar han att sambandet ”mellan partival och utbildning är starkt i Sverige. Högutbildade tenderar att rösta mer borgerligt än lågutbildade.” (Holmberg 2000:70). Sambandet kvarstår även efter kontroll av yrke och ålder.²

I USA har statsvetare noterat obetydliga effekter av utbildning för vad som kallats politisk sofistisk (Lusking 1990). Också Holmberg är inne på samma linje då han menar att högutbildades tendens att rösta borgerligt inte beror på att ökad utbildning leder till ökad kunskap och bättre politiska resurser. Han noterar nämligen att de politiska skillnaderna mellan olika utbildningsnivåer är än mer divergerande när han tar hänsyn till politisk kunskap. Bland lågutbildade med stor politisk kunskap förstärks socialdemokraternas ställning, medan stödet för folkpartiet och moderaterna blir starkare bland högutbildade som har stor politisk kunskap (Holmberg 2000:71-72). Holmbergs resultat kan ses som ett stöd för Lazarsfelds teori om socialisationens betydelse för sambandet mellan utbildning och politisk opinion (se ovan).

Utbildning och politik i SOM-undersökningen

I 2001 års SOM-undersökning i Västra Götaland undersöks utbildningen bland ett representativt urval av länets befolkning i åldrarna 15-85 år.³ Utbildningsnivån undersöks som vanligt med frågan ”Vilken skolutbildning har du? Sätt ett kryss i rutan framför det alternativ Du anser stämmer bäst in på Dig. Om Du ännu inte avslutat Din utbildning, markera då den typ av skola Du just nu går i.” Det var möjligt att ange ett av sju svar: ”folkhögskola/enhetsskola/grundskola”, ”folkhögskola”, ”tvåårigt gymnasium/fackskola”, ”flickskola/realexamen”, ”minst treårigt gymnasium”, ”studerat vid högskola/universitet” och ”examen från högskola/universitet”. Svarmöjligheterna kan sedan rangordnas i en så kallad ordinalskala där man

skiljer på låg-, mellan- och högutbildade (för information om indelningen efter utbildningsnivå, se tabell 1 nedan).

Den därpå följande frågan är mer ovanlig då den tar upp utbildningsinriktning. "Vilken inriktning har Din utbildning i huvudsak? Kryssa för det alternativ som bäst stämmer in på Din utbildning." Svarsmöjligheterna är "ekonomi/handel", "estetisk/design/hantverk", "hotell/restaurang/service", "humanistisk", "jordbruk/skogsbruk/miljövård", "media/journalistik/reklam", "naturvetenskap", "pedagogik", "samhällsvetenskap", "teknik/industri" och "vård/omsorg". Till sist har svarspersonen även möjligt att ange "annat".

Det bör nämnas att internbortfallet är relativt stort för frågan om utbildningsinriktning, det vill säga att många av de som besvarade större delen av enkäten hopade över denna fråga. För frågan om utbildningsinriktning var internbortfallet 26 procent av de som svarat på enkäten. Detta kan jämföras med andelen av svarspersonerna som inte besvarat frågan om utbildningsnivå, vilket var 11 procent. Det stora internbortfallet för frågan om utbildningsinriktning beror sannolikt på att många svars personer inte kunde finna något som passade bland de angivna svarsmöjligheterna. Framförallt kan många ha saknat ett svarsalternativ att kryssa för som angav ingen speciell eller snarare en allmän utbildningsinriktning.

Avsikten är att analysera om utbildningsinriktning har samband med politiska åsikter. Därför analyseras dels svars personernas självplacering på vänster-högerskalan och dels deras partisympatier. Frågan om vänster-högerskalan lyder "Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högerskala?" Svars personerna kan ange "klart till vänster", "något till vänster", "varken till vänster eller till höger", "något till höger" och "klart till höger". De som placerat sig till vänster har jag sammanfört till en gemensam kategori, vilket också har skett med de som placerat sig till höger. I det följande analyseras således svars personernas självplacering på vänster-högerskalan i tre kategorier: vänster, mitt och höger.

Partisymptati undersöks med frågan "Vilket parti tycker Du bäst om idag?" Det var möjligt att ange något av samtliga riksdagspartier samt "annat parti". Det är viktigt att komma ihåg att SOM-undersökningen genomfördes ett år innan riksdagsvalet år 2002. De opinionsförskjutningar som inträffade i samband med riksdagsvalet – främst folkpartiets uppgång och moderaternas nedgång – finns således inte noterade i de mätningar som redovisas i detta kapitel.

Det finns stora skillnader mellan kvinnor och mäns utbildningsinriktningar. Kvinnor studerar i stor omfattning vård, omsorg och pedagogik, medan män dominerar på tekniska utbildningar. Dessutom har möjligheten att utbilda sig varit betydligt bättre de senaste 40 åren än tidigare under 1900-talet. Lägg därtill att samhället förändras och utbildningsinriktningarna också. Det betyder att det finns skillnader i utbildningsinriktning beroende på människors ålder. Samtidigt har både kön och ålder ett visst samband med politiska åsikter. Risken är således att det inte är utbildningsinriktning utan kön och ålder som påverkar politiska åsikter. Sam-

bandet mellan utbildningsinriktning och politisk opinion kommer därför att kontrolleras för eventuella effekter av kön och ålder.

Det datamaterial som används i denna studie är enbart representativt med befolkningen i Västra Götaland. Ändå finns det anledning att tro att de kommande resultaten i allt väsentligt skulle överensstämma med en motsvarande analys av data som representerade befolkningen i hela Sverige. Västra Götaland är en stor och betydande del av landet. Skillnaderna mellan olika landsdelar av denna storlek är oftast inte särskilt stora i Sverige. I de flesta avseenden liknar Västra Götaland ett genomsnitt av den svenska befolkningen.

Utbildning i Västra Götaland

Enligt tabell 1 har en stor del av befolkningen i Västra Götaland enbart genomgått grundskola eller motsvarande. Bland dessa finns många människor från en äldre generation som inte haft samma möjligheter att utbilda sig som många ungdomar har idag. Över hälften har studerat på teoretiska utbildningar på gymnasiet, nästan en tredjedel har någon gång studerat på universitet eller högskola och var femte person har även examen på denna nivå.

Tabell 1 *Utbildningsnivå i Västra Götaland år 2001 (procent)*

Utbildningsnivå, sjudelad		Utbildningsnivå, tredelad	
Folkskola/enhetsskola/grundskola	29		
Folkhögskola	3		
Tvåårigt gymnasium/fackskola	14	<i>Låg</i>	46
Flickskola/realexamen	4		
Minst treårigt gymnasium	20	<i>Mellan</i>	24
Studerat vid högskola/universitet	9		
Examen vid högskola/universitet	21	<i>Hög</i>	30
Summa procent	100		100
Antal svarande	3405		3405

För att underlätta analyserna och göra resultatet mer överskådligt sammanförs de olika utbildningsnivåerna i tre nivåer (se tabell 1). Personer som genomgått grundskola och motsvarande, folkhögskola och tvåårigt gymnasium eller fackskola betraktas som lågutbildade. I tabell 1 ser vi att nästan varannan invånare i Västra Götaland är lågutbildad. De som studerat på treårigt gymnasium, flickskola eller har realexamen har en utbildning på mellannivå, vilket ungefär en fjärdedel av befolkningen i Västra Götaland har. Om svarspersonen studerat på högskola eller universitet eller har examen från en sådan utbildning betraktas vederbörande som

högutbildad. Nästan en tredjedel av invånarna i Västra Götaland är högutbildade.

I tabell 2 presenteras utbildningsinriktningen bland befolkningen i Västra Götaland. Teknik/industri är den vanligaste utbildningsinriktningen, följt av ekonomi/handel och vård/omsorg. Dessa samlar ungefär en femtedel vardera av befolkningen i Västra Götaland. Övriga utbildningsinriktningar har inte alls lika många länsbor erfarenhet av. Den fjärde största utbildningsinriktningen är pedagogik och endast var sjunde länsbo har i huvudsak utbildat sig med denna inriktning.

Tabell 2 *Utbildningsinriktning i Västra Götaland år 2001 (procent)*

Utbildningsinriktning, tolvdelad		Utbildningsinriktning, fyrdelad	
Ekonomi/handel	18		
Hotell/restaurang/service	3	<i>Pengar</i>	21
Jordbruk/skogsbruk/miljövård	4		
Naturvetenskap	5		
Teknik/industri	22	<i>Ting</i>	31
Vård/omsorg	18		
Pedagogik	7	<i>Människor</i>	25
Estetik/design/hantverk	4		
Humanistisk	3		
Samhällsvetenskap	5		
Media/journalistik/reklam	2	<i>Idéer</i>	14
Annat	9		–
Summa procent	100		100
Antal svarande	2818		2546

Det finns skäl att bearbeta svaren om utbildningsinriktning genom att slå samman svarsalternativen till färre kategorier. För det första är det möjligt att det finns gemensamma nämnare bland de olika utbildningsinriktningar som har betydelse för hur människor uppfattar politik. Det är viktigt att sådana gemensamma nämnare framhävs. För det andra kan tendenser klargöras starkare vid analyserna. Dels genom att överblicken ökar då det är färre kategorier att hålla reda och dels genom att andelen svarande i respektive kategori ökar. Därmed ökar också säkerheten i resultaten.

Vilka gemensamma nämnare finns mellan olika utbildningsinriktningar? Tabell 2 består egentligen av två delar. Den vänstra delen redovisar utbildningsinriktningarna som svarspersonerna själva placerat sig i. Men i den högra delen av tabell 2 har de ursprungliga utbildningsinriktningarna sammanförts till fyra utbildningsinriktningar. Dessa fokuserar det gemensamma och primära objektet för studiernas respektive inriktning: pengar, ting, människor och idéer.

Tanken är att objektet för människors utbildningsinriktning för det första säger oss något om vad individen har för intresse med studierna. Detta intresse kan även vara relevant för individens politiska åsikter. För det andra kan objektet för utbildningsinriktningen indikera på vilket sätt studiernas innehåll kan ha inverkat på den enskilde. Detta kan inverka på den kognition som används i opinionsbildningen. För det tredje kan utbildningsinriktningens objekt signalera något om studiemiljön och något om den arbetsplats som kan ha blivit resultatet av studierna. Därmed är utbildningsinriktningens objekt av betydelse för den sociala miljö som människor lever i och som kan påverka deras politiska uppfattningar.

Förvisso kan det finnas personer som i ganska liten utsträckning ägnat studierna åt det objekt som identifierats inom respektive utbildningsinriktning. Men dessa är med stor sannolikhet en liten minoritet. Avsikten är ju att lokalisera något som en stor andel inom denna utbildningsinriktning ägnat sina studier åt, inte att alla skall ha studerat det nämnda objektet i lika stor utsträckning som alla andra inom samma utbildningsinriktning.

Enligt tabell 2 är en utbildning med inriktning på ting det vanligaste i Västra Götaland. Nästan en tredjedel av länets invånare är utbildade med inriktning mot ting. Utbildningens primära objekt är materiellt: teknik, biologi, fysik, jord- och skogsbruk. Objekten i sig är sällan människor och få i denna utbildningsinriktning utvecklar några kundkontakter (möjligtvis med undantag för egna företagare). Den näst största utbildningsinriktningen är människor. Det är vård och omsorg om människor samt utbildning av människor. Var fjärde länsbo har denna utbildningsinriktning. Den tredje största utbildningsinriktningen är pengar, vilket samlar en femtedel av befolkningen i Västra Götaland. Utbildningen är antingen inriktad på ekonomisk förvaltning, handel eller försäljning av varor och tjänster med flitiga kundkontakter. Här finner vi allt från bankdirektören till kassörskan. Den fjärde och minsta utbildningsinriktningen är idéer. Var sjunde länsbo har utbildningsinriktning mot idéer. Samhällsvetare (undantaget ekonomer), humanister, och personer som studerat konst och annat inom estetik, design och hantverk innehar denna utbildningsinriktning. Personer som inte angivit någon utbildningsinriktning eller svarat "annat" har inte kunnat kategoriseras i denna fyrdelade utbildningsinriktning.

I det följande kommer den tolvdelade utbildningsinriktningen att användas vid bivariata analyser. Vid multivariata analyser (tre eller fler variabler) kommer den fyrdelade utbildningsinriktningen att brukas.

En viktig skillnad mellan utbildningsnivå och utbildningsinriktning är den så kallade skalnivån. Utbildningsnivå är som tidigare nämnt på ordinalskalenivå då utbildningsnivåerna går att rangordna från låg till hög. Däremot finns ingen ordning för utbildningsinriktningens värden. Det är inte möjligt att rangordna utbildningar vars objekt är pengar, ting, människor och idéer. Man säger då att utbildningsinriktning befinner sig på nominalskalenivå.

Det finns ett visst samband mellan utbildningsnivå och utbildningsinriktning.

Andelen med en viss utbildningsinriktning skiftar beroende på utbildningsnivå. I tabell 3 redovisas en sammanställning av utbildningsinriktning efter utbildningsnivå.

Tabell 3 Inriktning på utbildning efter utbildningsnivå i Västra Götaland år 2001 (procent)

Utbildningsinriktning	Utbildningsnivå			Differens hög-låg
	Hög	Mellan	Låg	
<i>Pengar</i>				
Ekonomi/handel	12	25	18	-6
Hotell/restaurang/service	1	3	6	-5
<i>Ting</i>				
Jordbruk/skogsbruk/miljövård	1	2	7	-6
Naturvetenskap	7	8	1	+6
Teknik/industri	18	23	24	-6
<i>Människor</i>				
Vård/omsorg	20	11	21	-1
Pedagogik	17	2	2	+15
<i>Idéer</i>				
Estetik/design/hantverk	3	3	5	-2
Humanistisk	7	4	1	+6
Samhällsvetenskap	5	8	2	+3
Media/journalistik/reklam	2	3	1	+1
Annat	7	8	12	-5
Summa procent	100	100	100	
Antal svarande	970	747	1081	

Andelen med pedagogisk utbildningsinriktning är mycket större bland högutbildade än på övriga utbildningsnivåer. Också naturvetenskap och humanistisk utbildningsinriktning samlar förhållandevis liten andel bland lågutbildade. Utbildningsinriktningar som ekonomi/handel, hotell/restaurang/service, jordbruk/skogsbruk/miljövård och teknik/industri är något vanligare bland lågutbildade än högutbildade. Det går också att notera att ekonomi/handel och samhällsvetenskap är tämligen väl företrädda på mellannivå, medan vård/omsorg uppvisar en låg andel på samma utbildningsnivå. Personer som besvarat frågan om utbildningsinriktning med "annat" är en stor andel av de lågutbildade.

Genom att genomföra motsvarande analys som i tabell 3 men med den fyrdelade utbildningsinriktningen istället (redovisas ej i tabell), finner vi att personer med utbildningsinriktning mot pengar är tämligen få bland högutbildade. Det samma gäller för dem som har en utbildningsinriktning mot ting, om än i mindre omfatt-

ning. Däremot har högutbildade i relativt stor omfattning utbildningsinriktningen människor. Lågutbildade personer har sällan utbildningsinriktning mot idéer, men denna utbildningsinriktning är ganska vanlig bland mellan- och högutbildade.

Eftersom utbildningsinriktningen till en inte ringa del har samband med utbildningsnivå är det betydelsefullt att de kommande analyserna beaktar båda dessa faktorer samband med politiska åsikter. Därigenom bör det vara möjligt att fastställa om sambandet mellan utbildningsinriktning och politisk opinion påverkas av utbildningsnivå.

Utbildningsnivå, ideologi och parti

Sambandet mellan å ena sidan utbildningsnivå och å andra sidan självplacering på en vänster-högerskala och partisympati har ofta redovisats. Inget i SOM-undersökningen i Västra Götaland motsäger tidigare uppgifter. I tabell 4 redovisas självplacering på vänster-högerskalan efter utbildningsnivå.

Tabell 4 Placering på vänster-högerskalan efter utbildningsnivå i Västra Götaland år 2001 (procent)

Utbildningsnivå	Vänster-högerskala			Summa procent	Antal svarande
	Vänster	Mitt	Höger		
Låg	35	41	24	100	1493
Mellan	30	36	34	100	789
Hög	35	27	38	100	1013
Samtliga	33	36	31	100	3664

Lågutbildade tenderar i relativt stor utsträckning ange sig vara ”varken höger eller vänster”, vilket i tabell 4 redovisas i mittkolumnen. Däremot är det få bland högutbildade som uppger samma placering på vänster-högerskalan. Det är inte ovanligt att personer med små politiska resurser – vilket lågutbildade ofta har – begagnar sådana svarsalternativ i större utsträckning än personer med högre utbildning (se Hagevi 2000:285-288). Andelen personer som placerat sig i mitten på de olika utbildningsnivåerna ger återverkningar på skalans högra sida, men inte den vänstra. En ganska liten andel lågutbildade uppger sig stå till höger i politiken, men en större andel av mellan- och högutbildade placerar sig till höger. Däremot är skillnaderna mellan utbildningsnivåerna små på skalans vänstra sida. Oavsett utbildningsnivå placerar sig omkring en tredjedel av svarspersonerna till vänster om mitten.

I tabell 5 redovisas partisympati efter utbildningsnivå.

Tabell 5 Partisymptati efter utbildningsnivå i Västra Götaland år 2001 (procent)

Utbildningsnivå	Partisymptati							Summa procent	Antal svarande
	v	s	mp	c	fp	kd	m		
Låg	12	45	3	9	3	12	16	100	1260
Mellan	11	36	5	4	5	10	29	100	657
Hög	15	28	4	6	9	11	27	100	875
Samtliga	13	37	4	7	5	11	23	100	3097

Medan vänsterpartiet har något starkare stöd bland högutbildade än bland lågutbildade är socialdemokraternas stöd bland lågutbildade avsevärt starkare än bland högutbildade. Miljöpartiets och kristdemokraternas stöd är tämligen jämnt oavsett utbildningsnivå. Centerpartiet har starkast stöd bland lågutbildade, medan folkpartiet samlar störst andel partisymptatier bland högutbildade. Moderaterna har många sympatisörer bland mellan- och högutbildade, men förhållandevis få bland lågutbildade.

Det är tydligt att hög utbildningsnivå har samband med att uppfatta sig stå till höger i politiken och rösta på moderaterna eller folkpartiet. Däremot är sympatierna för socialdemokraterna (och centerpartiet) mer omfattande bland lågutbildade än bland personer med högre utbildningsnivå. Lågutbildades förhållande till vänster och höger i politiken är dock något mindre självklar, även om de ganska ofta undviker att ange en högerposition.

Utbildningsinriktning, ideologi och parti

Utbildningsinriktningen kan vara av betydelse när politiska åsikter utvecklas. Det är möjligt att personer med gemensam utbildningsinriktning utvecklar politiska åsikter som skiljer sig från de politiska åsikter som innehas av personer med annan utbildningsinriktning. De politiska åsikter som i det följande skall analyseras är ideologisk vänster-högerposition och partisymptati.

I vad mån finns det ett samband mellan utbildningsinriktning och självplacering på vänster-högerskalan? I tabell 6 presenteras en sammanställning för att besvara denna fråga. I detta skede av redovisningen används den tolvdelade utbildningsinriktningen.

Enligt resultatet i tabell 6 tenderar utbildningsinriktning att ha samband med självplacering på vänster-högerskalan. Utbildningsinriktningar mot idéer och människor tenderar att placera sig till vänster i politiken, medan utbildningsinriktningar mot pengar och ting i större utsträckning placerar sig på politikens högra sida. Starkast vänsterprofil har utbildningsinriktningar mot idéer, speciellt samhällsvetenskap och media/journalistik/reklam. Högerprofilen är tydligast i utbildnings-

inriktningen naturvetenskap och ekonomi/handel. Mitten synes starkast i utbildningsinriktningen jordbruk/skogsbruk/miljövård och vård/omsorg.

Tabell 6 Placering på vänster-högerskalan efter utbildningsinriktning i Västra Götaland år 2001 (procent)

Utbildningsinriktning	Vänster-högerskala			Summa procent	Antal svarande	Differens vänster-höger
	Vänster	Mitt	Höger			
<i>Pengar</i>						
Ekonomi/handel	25	32	43	100	489	-18
Hotell/restaurang/service	33	34	33	100	95	0
<i>Ting</i>						
Jordbruk/skogsbruk/miljövård	15	49	36	100	101	-21
Naturvetenskap	26	29	45	100	130	-19
Teknik/industri	35	31	34	100	604	+1
<i>Människor</i>						
Vård/omsorg	36	40	24	100	493	+12
Pedagogik	45	28	27	100	185	+18
<i>Idéer</i>						
Estetik/design/hantverk	39	38	22	100	104	+17
Humanistisk	43	29	28	100	101	+15
Samhällsvetenskap	60	25	18	100	130	+42
Media/journalistik/reklam	56	28	16	100	43	+40
Annat	27	42	31	100	266	-4
Samtliga	33	36	31	100	3664	+2

I tabell 7 redovisas partisympati efter utbildningsinriktning. Utifrån resultatet om vänster-högerposition är det att vänta att borgerliga partier är extra starka bland utbildningsinriktningar mot pengar och ting, medan socialistiska partier bör samla många med utbildningsinriktning mot människor och idéer.

Bland personer med utbildningsinriktning mot pengar är moderaterna starka, medan socialdemokraterna samlar många sympatisörer bland personer med inriktning mot människor och idéer, men även bland personer som utbildat sig men inriktning mot pengar är socialdemokraterna starka. Vänsterpartiet har mycket starkt stöd bland personer med utbildningsinriktning mot idéer.

Personer med utbildningsinriktning mot ting synes dock mer fragmentiserade än andra utbildningsinriktningar, något som delvis kanske kan förklaras med skilda utbildningsnivåer (se nedan). Många med utbildningsinriktning mot jordbruk/skogsbruk/miljö sympatiserar med centerpartiet. Bland naturvetare är många moderater, men även miljöpartiet och folkpartiet är starka (med tanke på folkpartiets

ringa styrka i den övriga väljarkåren vid tidpunkten för mätningen). Däremot sympatiserar många med utbildningsinriktningen teknik/industri med socialdemokraterna.

Tabell 7 Partisympati efter utbildningsinriktning i Västra Götaland år 2001 (procent)

Utbildnings- inriktning	Partisympati							Summa procent	Antal svarande
	<i>v</i>	<i>s</i>	<i>mp</i>	<i>c</i>	<i>fp</i>	<i>kd</i>	<i>m</i>		
<i>Pengar</i>									
Ekonomi/handel	6	33	4	3	6	11	37	100	406
Hotell/restaurang/service	16	41	2	4	5	8	24	100	80
<i>Ting</i>									
Jordbruk/skogsbruk/miljövård	0	20	5	43	1	14	17	100	86
Naturvetenskap	10	21	8	3	12	12	34	100	111
Teknik/industri	9	45	3	6	3	8	26	100	518
<i>Människor</i>									
Pedagogik	19	33	7	5	7	12	17	100	166
Vård/omsorg	16	39	5	5	5	14	16	100	424
<i>Idéer</i>									
Estetik/design/hantverk	17	38	5	12	4	10	14	100	86
Humanistisk	30	15	6	9	10	9	21	100	87
Samhällsvetenskap	25	39	6	1	7	7	15	100	115
Media/journalistik/reklam	36	33	6	0	8	3	14	100	36
Annat	12	38	4	9	5	11	21	100	214
Samtliga	13	37	4	7	5	11	23	100	3097

Det finns även utbildningsinriktningar där partierna är relativt svaga. Vänsterpartiet och folkpartiet har få sympatisörer bland jordbruk/skogsbruk/miljövård och vad gäller vänsterpartiet är stödet dessutom svagt bland personer med utbildningsinriktningen ekonomi/handel. Socialdemokraterna har få sympatisörer bland personer som inriktat sig mot utbildningsinriktningarna jordbruk/skogsbruk/miljövård, naturvetenskap och humanistisk utbildning. Centerpartisterna har få sympatisörer bland samhällsvetare och personer som utbildat sig inom media/journalister/reklam. I den sistnämnda utbildningsinriktningen finns dessutom få som sympatiserar med kristdemokrater och moderater. Moderaterna har även svagt stöd bland estetik/design/hantverk och samhällsvetenskap. Det är noterbart att kristdemokraterna är tämligen jämnstarka i de olika utbildningsinriktningarna, undantaget media/journalistik/reklam.

Intuitivt uppfattas det som föga förvånande att personer med utbildningsinriktning mot ekonomi/handel tenderar att placera sig till höger i politiken samtidigt som moderaterna är starka bland dessa. Samma sak gäller jordbrukare och center-

partiet. Något mer kontroversiell är den stora andel som anger vänsterposition bland samhällsvetare, mediautbildade (inklusive journalister och reklamfolk) samt pedagoger (lärare). Dessutom har vänsterpartiet upp till tre gånger starkare stöd bland personer med dessa utbildningsinriktningar än bland befolkningen i övrigt. Sedan tidigare vet vi att vänsterpartiet är ungefär lika kraftigt överrepresenterade bland yrkesverksamma journalister (Asp 2001:59). Det är således inte orimligt att anta att en stor del av rekryteringsbasen för journalister som bevakar samhällsfrågor står till vänster i politiken. För personer med utbildningsinriktning mot media/journalistik/reklam kan egna politiska uppfattningar ha betydelse för den yrkesverksamhet som ofta följer utbildningen. Centrala förmedlare av information kan ha tämligen homogena politiska uppfattningar som inte uppfattas som självklara bland den övriga befolkningen, det vill säga mottagarna av informationen. En mycket viktig frågeställning är om sambandet mellan utbildningsinriktning och politiska åsikter inverkar på nyhetsrapporteringen i fråga om val av nyhetsinslag, vilka frågor som ställs i intervjusituationer, etc. Denna frågeställning besvaras dock inte i föreliggande undersökning.

Utbildningsinriktning under kontroll för utbildningsnivå

Lazarsfeld och hans kollegor var intresserade av en dynamik inom samhällsgrupper som de trodde hade tämligen omfattande sociala kontakter med varandra. Utbildning är både en indikator och motor för sådana sociala relationer. Men utbildningsinriktningar är inte det enda som är relevant i detta sammanhang, utan det är sannolikt att bland annat utbildningsnivå har betydelse. Personer på samma utbildningsnivå och med gemensam utbildningsinriktning interagerar troligen mer intensivt med varandra än personer med annan utbildningsinriktning eller på annan utbildningsnivå. Bland annat därför presenteras data angående självplacering på vänster-högerskalan efter utbildningsinriktning under kontroll för utbildningsnivå i tabell 8. För att öka säkerheten i resultaten redovisas nu enbart fyrdelad utbildningsinriktning.

Enligt tabell 8 framgår det tydligt att utbildningsinriktningens samband med vänster-högerposition inte kan förklaras med utbildningsnivå. De politiska skillnaderna mellan utbildningsinriktningarna tenderar att öka med högre utbildningsnivå. Det är bland de högutbildade som personer med utbildningsinriktning mot människor och idéer i störst utsträckning positionerar sig till vänster i politiken. Men det är också bland högutbildade som personer med utbildningsinriktning mot pengar och ting tydligast tenderar att placera sig till höger i politiken. Samtidigt uppvisar sambandet mellan utbildningsinriktning och placering på vänster-högerskalan samma tendens oavsett utbildningsnivå, om än utifrån skilda utgångsnivåer. På varje utbildningsnivå är det personer med utbildningsinriktning mot människor och idéer som i störst utsträckning placerat sig till vänster om mitten. Och på varje utbildningsnivå är det personer med utbildningsinriktning mot pengar och ting som i störst utsträckning placerat sig till höger i politiken.

Tabell 8 Placering på vänster-högerskalan efter utbildningsinriktning under kontroll för utbildningsnivå i Västra Götaland år 2001 (procent)

Utbildnings- inriktning	Vänster-högerskala			Summa procent	Antal svarande	Differens vänster- höger
	Vänster	Mitt	Höger			
<i>Lågutbildade</i>						
Pengar	31	34	35	100	249	-4
Ting	38	36	26	100	337	+12
Människor	38	44	18	100	240	+30
Idéer	46	33	21	100	90	+25
<i>Mellanutbildade</i>						
Pengar	25	35	40	100	207	-15
Ting	28	33	39	100	240	-11
Människor	37	39	24	100	89	+13
Idéer	48	33	19	100	131	+29
<i>Högutbildade</i>						
Pengar	18	26	56	100	127	-38
Ting	27	27	46	100	252	-19
Människor	40	30	30	100	346	+10
Idéer	51	25	24	100	154	+27
Samtliga	33	36	31	100	3664	+2

Också förhållandet mellan utbildningsinriktningarna idéer och människor respektive pengar och ting uppvisar regelbundenheter. På varje utbildningsnivå är andelen vänsterorienterade större bland personer med utbildningsinriktning mot idéer än bland människor och andelen högerorienterade är större bland personer med utbildningsinriktning mot pengar än ting.

Till sist bör nämnas att tabell 8 även visar att utbildningsnivå har betydelse för vänster-högerposition. Andel högerorienterade tenderar att öka med ökad utbildningsnivå, medan andelen vänsterorienterade tenderar att öka med minskad utbildningsnivå. Så är det för nästan alla utbildningsinriktningar undantaget utbildningsinriktningen idéer. Bland personer inriktade mot denna utbildning finns inte något samband mellan utbildningsnivå och positionering på vänster-högerskalan.

I tabell 9 presenteras sambandet mellan partisympati och utbildningsinriktning under kontroll för utbildningsnivå.

För partisympati synes utbildningsnivå ha större betydelse jämfört med självplacering på vänster-högerskalan. Ändå uppvisar utbildningsinriktning alltjämt samband med partisympati. På varje utbildningsnivå tenderar partisympatierna för de socialistiska partierna att vara starkast bland personer med utbildningsinriktning mot idéer och människor, medan borgerliga partier har starkast stöd bland utbildningsinriktning mot pengar och ting.

Tabell 9 Partisynpati efter utbildningsinriktning under kontroll för utbildningsnivå i Västra Götaland år 2001 (procent)

Utbildnings- inriktning	Partisynpati							Summa procent	Antal svarande	Differens socialister- borgerliga
	v	s	mp	c	fp	kd	m			
<i>Lågutbildade</i>										
Pengar	11	38	4	3	4	13	27	100	207	+2
Ting	8	48	2	15	2	9	15	100	293	+15
Människor	16	47	2	6	1	15	13	100	210	+28
Idéer	16	46	4	8	4	12	10	100	80	+28
<i>Mellanutbildade</i>										
Pengar	7	38	4	2	3	10	16	100	173	+14
Ting	7	38	5	5	4	7	33	100	205	-4
Människor	13	38	7	3	7	19	15	100	75	+7
Idéer	27	35	9	2	4	3	20	100	103	+33
<i>Högutbildade</i>										
Pengar	5	21	3	4	14	6	47	100	104	-45
Ting	8	26	6	8	8	11	33	100	214	-26
Människor	18	30	7	5	9	12	19	100	302	+3
Idéer	30	21	4	8	11	9	16	100	140	+7
Samtliga	13	37	4	7	5	11	23	100	3097	+4

Kommentar: Vid beräkningen av differens mellan socialistiska och borgerliga partier är miljöpartiet utelämnat.

Bland personer med utbildningsinriktning mot idéer och människor tenderar dock differenserna mellan andelen socialistiska och borgerliga sympatisörer inte vara lika stora som mellan andelen som positionerade sig på vänster och höger sida i politiken. Det beror på att många av de personer med utbildningsinriktning mot människor och idéer som placerade sig i mitten på vänster-högerskalan sympatiserar med borgerliga partier.

För socialdemokraterna tycks utbildningsnivå ha betydelse för andelen sympatisörer, medan utbildningsinriktning inte har något starkt samband med socialdemokratiska partisynpatier. Endast bland lågutbildade tycks socialdemokraterna vara något svagare bland personer som har en utbildningsinriktning mot pengar. Bland personer med utbildningsinriktning mot idéer är förhållandet mellan vänsterpartiet och socialdemokraterna extra intressant. Deras gemensamma andel sympatisörer är tämligen konstant oavsett utbildningsnivå. Tillsammans samlar de båda socialistiska partierna 62 procent av sympatisörerna bland mellan- och lågutbildade personer med utbildningsinriktning mot idéer samt 51 procent bland högutbildade med utbildningsinriktning mot idéer. Andelen vänsterpartistiska sympatisörer ökar dock med ökad utbildningsnivå på bekostnad av andelen socialdemokratiska sym-

patisörer. Förändringen är betydande. Andelen vänsterpartistiska sympatisörer nära nog fördubblas, medan sympatisörsandelen bland socialdemokraterna halveras mellan låg- och högutbildade.

Moderaternas stöd är starkast bland personer med utbildningsinriktning mot pengar och ting. Men omfattningen till stödet skiftar beroende av utbildningsnivå. Bland högutbildade erhåller moderaterna en stor andel sympatisörer bland personer med utbildningsinriktning mot pengar såväl som ting. Bland mellanutbildade är dock andelen moderata partisympatisörer bland personer med utbildningsinriktning mot pengar ganska liten, medan andelen som sympatiserar med moderaterna bland personer med utbildningsinriktning mot ting är tämligen stor. Bland lågutbildade inträffar det omvända förhållandet. Bland lågutbildade med utbildningsinriktning mot pengar är andelen med moderata partisympatier tämligen stor, medan motsvarande andel bland personer med utbildningsinriktning mot ting är liten.

Miljöpartisterna styrkepositioner bland utbildningsinriktningarna skiftar på olika utbildningsnivåer. Stödet för miljöpartiet tenderar dock att vara svagast bland personer med utbildningsinriktning mot pengar. På varje utbildningsnivå har centerpartisterna starkast stöd bland personer med utbildningsinriktning mot ting, även om detta stöd är speciellt starkt bland lågutbildade. Folkpartiet har starkast stöd bland högutbildade medan utbildningens inriktning uppvisar mycket liten betydelse för andelen folkpartisympatisörer. Kristdemokraterna har på alla utbildningsnivåer starkast stöd av personer med utbildningsinriktning mot människor.

I sammanhanget bör även nämnas att jag genom multivariat regressionsanalys kontrollerat om kön och ålder påverkar sambandet mellan utbildning och politiska åsikter (redovisas ej i tabell). Både utbildningsinriktning och utbildningsnivå påverkar självplacering på vänster-höger-skalan såväl som partisympati under kontroll av kön och ålder.

Både utbildningsinriktning och utbildningsnivå har samband med vänster-högerposition och partisympati. Det tycks som om betydelsen för utbildningsinriktning är större vad gäller vänster-högerposition än för partisympati, medan det motsatta gäller för utbildningsnivå. Det bör dock noteras att sambanden mellan utbildningsinriktning och politisk opinion är starkast bland högutbildade.

Slutsats

Utbildning inverkar på politiska åsikter. Efter att ha analyserat sambandet mellan utbildning och politisk opinion i form av vänster-högerideologi och partisympati är denna gamla sanning bekräftad. Men vad som är nytt är upptäckten av utbildningsinriktningens betydelse. Inte bara utbildningsnivå är relaterat till politisk opinion. Även utbildningsinriktning har samband med politiska åsikter.

Fyra utbildningsinriktningar har identifierats. De tar fasta på respektive utbildnings huvudsakliga studieobjekt: pengar, ting, människor och idéer. Personer med utbildningsinriktning mot människor och idéer tenderar att vara orienterade mot vänster

i politiken och rösta på socialistiska partier. Framförallt bland personerna med utbildningsinriktning mot pengar, men även till viss del bland personer med utbildningsinriktning mot ting, fanns en tendens att placera sig till höger i politiken. Bland dessa två sistnämnda utbildningsinriktningar var dock sambandet något svagare jämfört med vänstersambandet för utbildningsinriktning mot idéer och människor. Det var också något vanligare att personer med dessa utbildningsinriktningar röstade på borgerliga partier. Det bör även noteras att sambandet mellan partisympati och utbildningsinriktningar var något svagare än motsvarande samband för ideologisk vänster-högerposition. Många av dem som inte placerade sig till höger i politiken sympatiserade nämligen med borgerliga partier. Tendenserna förstärks dock bland högutbildade.

I inledningen till detta kapitel diskuterades vad som kunde förklara sambandet mellan utbildning och politiska åsikter. I teoretisk avseende tar frågorna upp om människan agerar rationellt, men också betydelsen av kognition och socialisation mer generellt. Är det så att människor med ett speciellt intresse söker sig till en utbildning samtidigt som dessa människor tenderar att ha likande politiska åsikter? Eller är det så att innehållet i utbildningen i sig kan forma människors åsikter? Kan det vara så att personerna inom en viss utbildningsinriktning påverkar varandra? Svaren på dessa frågeställningar kan öka vår förståelse av varför utbildning inverkar på politiska uppfattningar. Det är därför viktigt att framtida forskning tar sig an frågor om orsaksmekanismerna bakom sambandet mellan utbildning och politik.

För att kunna analysera centrala frågeställningar om politiskt beteende visar de nu presenterade resultaten på vikten av att inte enbart undersöka utbildning genom en ordinalskala som endast beaktar låg-, mellan- och högutbildade. Att begränsa sig till att undersöka utbildningsnivå är olämpligt för att analysera betydelsen av kognition inom politiskt beteende. En kvalitativ skillnad mellan utbildningsinriktning och utbildningsnivå är att den förstnämnda fokuserar innehållet i utbildningen, vilket utbildningsnivå lämnar därhän. Utbildningens innehåll måste anses som central när betydelsen av kognition skall analyseras. Det är möjligt att nominalskalor av den typ som utbildningsinriktning står för är mer användbara i analyser av sådana fenomen. Det är därför viktigt att framtida forskning inte negligerar analyser på nominalskalenivå. Annars är risken att den gamla devisen vinner stöd: som man frågar får man svar.

Den huvudsakliga lärdomen av den nu presenterade undersökningen är att statsvetare bör analysera utbildningsinriktning. Utbildningens innehåll måste undersökas för att vi skall förstå och kunna förklara sambandet mellan utbildning och politisk opinion. Men samtidigt som denna rapport visar på betydelsen av utbildningsinriktning i opinionsbildningsprocessen säger den ingenting om varför utbildningsinriktning har samband med politisk opinion. Nästa steg i forskningen om utbildningsinriktning och politisk opinion bör således vara att analysera betydelsen kognition och socialisation.

Noter

- ¹ Enligt Glynn m fl (1999:286-287) behöver inte kognitiva scheman användas som genvägar, även om det är en möjlighet. Ett schema talar blott om för individen hur de ska resonera om politik.
- ² I samband med att politisk deltagande analyseras betraktas hög utbildningsnivå som en politisk resurs. Det är mer vanligt att högutbildade personer deltar i politiskt arbete än att personer med lägre utbildning gör samma sak (Svensson och Togeby 1986:121-136).
- ³ Andelen svarande i Väst-SOM-undersökningen år 2001 är 3808 personer, vilket är en svarsandel på 70 procent.

Referenser

- Asp, Kent. 2001. "Journalisternas politiska åsikter." *JMG Granskaren*. Journalist 2000. Nr 2-3, s 59-60.
- Bjereld, Ulf och Marie Demker. 2002. "Ny värld – nya skiljelinjer?" I Henrik Oscarsson (red). *Spår i framtiden*. SOM-rapport: 28. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 139-155.
- Bonow, Mauritz. 1932. "Är nationalekonomi en borgerlig vetenskap?" *Studiekamrater*: 14, s 11.
- Downs, Anthony. 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row.
- Edquist, Samuel. 2002. "Johan Norberg (red), Stat, individ & marknad. Sex skolor i samtida samhällsfilosofi." *Historisk tidskrift*: 122, s 142.
- Festinger, Leon. 1957. *A Theory of Cognitive Dissonance*. Evanston: Row, Peterson.
- Frank, Robert, Thomas Gilovich och Dennis Regan. 1993. "Does Studying Economics Inhibit Cooperation?" *Journal of Economic Perspectives*: 7, s 159-171.
- Glynn, Caroll, Susan Herbst, Garret O'Keefe, och Robert Shapiro. 1999. *Public Opinion*. Boulder: Westview Press.
- Graber, Doris. 1984. *Processing the News: How people tame the information tide*. New York: Longman.
- Hagevi, Magnus. 2000. "Svarsformuleringens betydelse i frågeundersökningar." I Lennart Nilsson (red). *Flernivådemokrati i förändring*. SOM-rapport: 27. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 279-290.
- Holmberg, Sören. 2000. *Välja parti*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Kuklinski, James, Robert Luskin och John Bolland. 1991. "Where is the Schema? Going beyond the 'S' Word in Political Psychology." *American Political Science Review*: 85, s 1341-1356.

- Lazarsfeld, Paul, Bernard Berelson och Hazel Gaudet. 1952. *The People's Choice. How the Voter Makes Up His Mind in A Presidential Campaign*. New York: Columbia University Press.
- Luskin, Robert. 1990. "Explaining Political Sophistication." *Political Behavior*: 12, s 331-361.
- Rothstein, Bo. 1996. "Är insikter i ekonomi effektiva? Kommentar till Persson." *Ekonomisk debatt*: 24, s 205-209.
- Svensson, Palle och Lise Togeby. 1986. *Politisk opbrud. Den nye mellemlags græsrodsdeltagelse*. Århus: Forlaget Politica.
- Wald, Kenneth och Corwin Smidt. 1993. "Measurement Strategies in the Study of Religion and Politics." I David Leege och Lyman Kellstedt (red). *Rediscovering the Religious Factor in American Politics*. Armonk: M. E. Sharpe, s 26-49.

